

WPROWADZENIE

Procesy transformacji przemysłowych układów przestrzennych są wynikiem działania różnorodnych czynników i uwarunkowań. Mają one swoje odzwierciedlenie w jakości i nasileniu impulsów wewnętrznych i zewnętrznych, relacji wewnętrznych między przedsiębiorstwami, a także zmieniającego się otoczenia (lokalnego, regionalnego, krajowego, europejskiego i światowego), które kształtuje się pod wpływem postępującego procesu rozwoju cywilizacyjnego. Złożone procesy rozwoju cywilizacyjnego w zakresie kształtowania się przestrzennych układów przemysłowych wyrażają się m.in. poprzez postęp technologiczny, organizacyjny, innowacyjność istniejących i pojawianie się nowych produktów czy zmienność otoczenia kapitałowego. Przestrzenne układy przemysłu są wynikiem lokalizacji i rozwoju działalności produkcyjnej różnorodnych zakładów przemysłowych (przedsiębiorstw), które kształtują się w wyniku reguł mikroekonomicznych. Ich rozwój w znacznym stopniu zależy także od wewnętrznych relacji zachodzących między poszczególnymi przedsiębiorstwami, kształtującymi się według reguł mezoekonomicznych. W zależności od stopnia powiązań funkcjonalnych oraz potencjału zakładów przemysłowych, w układach przestrzennych kształtują się wyróżniane do tej pory różnego typu formy koncentracji przemysłu – od przemysłu rozproszonego, poprzez zespoły przemysłowe, ośrodki, okręgi do kompleksów przemysłowych czy ostatnio wyróżniane klastry.

Przestrzenne układy przemysłowe nie funkcjonują samodzielnie, ale powiązane są z ich otoczeniem (m.in. rynkowym, zaopatrzeniowym, zasobami pracy), które w zależności od swojego charakteru może mieć różny zasięg – od lokalnego po światowy. Otoczenie spełnia więc ważną rolę w kształtowaniu przestrzennych układów przemysłowych poprzez różnego typu impulsy oddziałujące w formie zmieniających się relacji aktywnych i pasywnych.

Należy przyjąć tezę, iż podstawowym elementem przestrzennych układów przemysłowych są zakłady (przedsiębiorstwa przemysłowe). W konsekwencji na proces kształtowania się przestrzennych układów przemysłowych wpływa zachowanie się występujących na ich terenie przedsiębiorstw oraz relacji kształtujących się między nimi. W zmieniających się uwarunkowaniach i pod wpływem zmian nasilenia określonych czynników wewnętrznych i czynników wypływających z otoczenia, poszczególne przedsiębiorstwa mogą wykazywać różne tendencje zachowań, które z kolei wpływają na zachowanie się danego przestrzennego układu przemysłowego. Przedsiębiorstwa mogą się odznaczać:

- systematycznym rozwojem produkcji przemysłowej, która związana jest z wytwarzaniem dotychczasowych wyrobów lub ich doskonaleniem z użyciem nowych technologii, czy eliminowaniem dotychczasowej produkcji i wprowadzeniem nowej,
- stagnacją w zakresie wzrostu działalności produkcyjnej, przy zachowaniu lub zmianie finalnych wyrobów,
- recesją, przejawiającą się m.in. ograniczaniem rozmiarów produkcji,
- zanikiem przedsiębiorstw, który jest wynikiem braku możliwości dostosowania ich do nowych warunków gospodarki konkurencyjnej (trudności w zakresie zmian procesów produkcyjnych i asortymentu wyrobów finalnych) lub działań patologicznych

- przejawiających się np. w niewłaściwym zarządzaniu czy wadliwie przeprowadzanych zmianach własnościowych,
- pojawianiem się nowych typów przedsiębiorstw związanych z postępującym procesem rozwoju cywilizacyjnego (np. firmy informatyczne).

W tym głównym nurcie badawczym znajdują się prezentowane prace, które obejmują: procesy kształtowania się regionalnych układów przemysłowych, procesy transformacji wybranych rodzajów przemysłu w układzie krajowym i światowym, procesy kształtowania się przedsiębiorstw przemysłowych, wpływ bezpośrednich inwestycji na kształtowanie się struktury przemysłowej, funkcjonowanie specjalnych stref ekonomicznych oraz problematykę relacji przemysłu i działań edukacyjnych. Zamieszczone w niniejszym tomie prace w pewnym zakresie egzemplifikują zarysowane tendencje przemian przestrzennych układów przemysłowych.

Próby określenia ogólnego procesu kształtowania się przestrzennych układów przemysłowych zawarte zostały w koncepcji modelowej, w której starano się przedstawić różne warianty zachowań przedsiębiorstw, wpływające z kolei na określone tendencje procesu przemian tych układów (Z. Ziolo). Częściową egzemplifikacją ujęcia modelowego jest prezentacja zmian struktury przestrzennej przemysłu subregionu słupeckiego (P. Czaplinski), a także zmiany układu przemysłowego miasta Szczecinka i Lęborka (P. Szmielińska-Pietraszek, W. Szymańska). Regionalny układ przemysłowy kształtuje się w wyniku historycznego procesu, czego ilustracją jest kształtowanie się francuskich regionów przemysłowych (S. Dorocki); wpływają na niego także współczesne procesy globalizacji (S. Sala), które w różnym stopniu oddziałują na kierunki przemian ekonomicznych, prowadząc często do ich recesji (P. Maśloch, M. Czwarzyńska).

Generatorami przemian przestrzennych układów przemysłowych są poszczególne rodzaje produkcji, które stanowią bazę gospodarki narodowej, np. przemysł energetyczny czy paliw (A. Wieloński, J. Machowski, W. Gierańczyk), odznaczają się tendencjami wzrostu, np. przemysł motoryzacyjny (K. Wiedermann), poszukują dla siebie nowego miejsca w gospodarce lub odznaczają się recesją (K. Dajczak, M. Niemczak).

Do nowych reguł związanych z rozwojem gospodarczym w różnym stopniu dostosowują się poszczególne typy przedsiębiorstw, które niekiedy zmieniają swoje funkcje (J. May) lub wzmacniają je w wyniku nowych inwestycji (R. Repetowski). Na przykładzie Hondy wskazano na znaczącą rolę w kształtowaniu światowych układów przemysłowych ponadnarodowych korporacji przemysłowych (W. Kilar, M. Cieluch).

Istotny wpływ na kształtowanie się przestrzennych układów przemysłowych wywierają decyzje gospodarcze wyznaczające obszary specjalnych stref ekonomicznych (M. Smętkowski), które stwarzają korzystne warunki dla napływu bezpośrednich inwestycji krajowych i zagranicznych (P. Brezdeń, W. Spallek, M. Huculak).

W latach wkraczania w fazę informacyjną rozwoju cywilizacyjnego, w coraz większym stopniu funkcję bazy ekonomicznej przejmować będą nauka i edukacja. Problematykę tę częściowo podejmują analizy odnoszące się do szkolnictwa akademickiego, przygotowujące kadry dla przemysłu regionu podkarpackiego (M. Borowiec) oraz analiza i ocena treści kształcenia w zakresie problematyki geografii przemysłu na poziomie gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym (M. Tracz).

Przedstawione prace podejmują wybrane aspekty złożonego procesu transformacji przemysłowych układów przestrzennych. Dlatego zachęcamy do dalszego pogłębiania tej złożonej problematyki badawczej. Przyczynimy się w ten sposób do lepszego poznania

i podniesienia pozycji konkurencyjnej geografii przemysłu w zakresie badań i rozwiązywania problemów związanych z przebudową różnej skali układów przestrzennych. Równocześnie będziemy wdzięczni za wszystkie uwagi i sugestie dotyczące niniejszych prac oraz wskazywanie nowej problematyki badawczej geografii przemysłu.

*Zbigniew Ziolo
Tomasz Rachwał*